

Trude Havik, førsteamanuensis i pedagogisk psykologi

Hvordan kan skolen fremme skolenærvær/tilstedeværelse -og forebygge skolefravær?

**Samling for kommunalsjefer for barnehage og skole i Oslo og Viken
Statsforvalteren Oslo og Viken
Scandic Havna Tjøme 23.11.22**

Hvor stor er utfordringen i Norge?

- Skolefravær rapporteres å være et økende problem, men ikke bare i Norge
  - Regelmessig saker i media om skolevegning .... hva med skulk og andre fraværstyper?
- Ingen nasjonal statistikk over fravær i grunnskolen i Norge, annet enn fra 10.trinn (Utdanningsdirektoratet)
- «22.000 elever er borte fra grunnskolen mer enn en måned i året». Gjennomsnitt 3.7 % (4.5 % i store kommuner) (basert på tall fra 32 kommuner) (Bladet Utdanning)
- Elever 6.-10.trinn: 7.5 % rapporterte om 13 % fravær eller mer (mer enn 8 dager fravær siste 3 måneder) (Havik mfl., 2015)...
  - 16 % deltok ikke i undersøkelsen... mye på grunn av fravær

Hvor stor er utfordringen?

- Fraværsgrensen (videregående opplæring): udokumentert fravær på mer enn 10 % i et fag: får ikke karakter i faget. Mellom 10 og 15 % udokumentert fravær og fraværsårsaken gjør det klart urimelig at eleven ikke får karakter: rektor kan bestemme at eleven får halvårsvurdering med karakter/standpunkt
- Ført til noe nedgang i skolefravær i alle elevgrupper, men noen elever får ikke vurderingsgrunnlag i flere fag og det er ulik praktisering på skolene:
<https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/fravarsgrensen--en-suksess-for-de-fleste-og-til-besvar-for-noen/>
- 79,6 % fullfører videregående opplæring i løpet av 5-6 år (SSB, 2021) (lavere blant gutter, yrkesfag og minoritetsspråklige elever og de som ikke kom inn på 1.ønsket sitt). Fullføringsgraden på de ulike utdanningene varierer

Kompleksiteten

- Mange plasserer «årsakene» hos hverandre (skole, foreldre, elev) (Havik & Ingul, 2021; Gren-Landell mfl., 2015; Havik mfl., 2014; Kinder mfl., 1996; Kinder & Wilkin, 1998; Malcolm mfl., 2003; Amundsen mfl., 2021; Archer mfl., 2003)
  - Skolen kan fraskrive seg ansvaret for en elevs skolefravær, og ser ikke på sin egen rolle (Reid, 2002)
  - Skolepersonell: komplekst og utfordrende, skyldes sammensatte forhold (Cunningham mfl., 2022)
- Foreldre til elever med skolevegringsproblematikk opplever frustrasjon og hjelpeløshet (Dannow mfl., 2020) - kan føre til stress og konflikter i familien
  - Foreldrene tar rollen som «profesjonelle» med hovedansvaret for å løse barnets problemer:
    - problematisk da de kan mangle de rette kvalifikasjonene: økt risiko for at foreldre blir en opprettholdende faktor (Dannow mfl., 2020)

Kompleksiteten

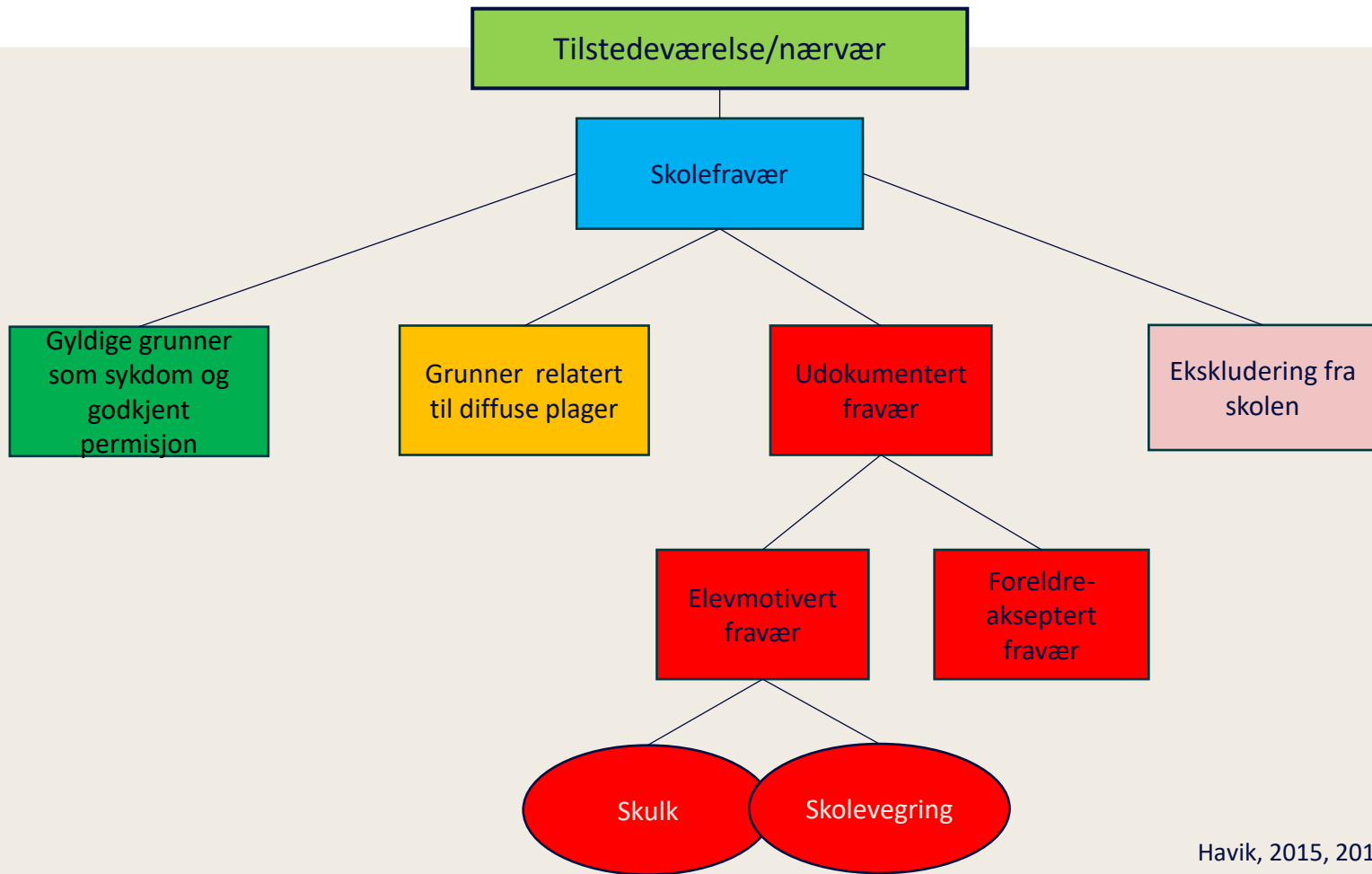

- Foreldre i dilemma om å finne «*den rette balansen mellom hvor mye barnet er i stand til og hvor mye foreldrene bør utfordre barnet*» (Dannow mfl., 2020, s. 31, min oversettelse)
  - Praktisk, f.eks. tid til å snakke med skole/hjelpeapparat, be om hjelp, lege/psykolog, privatlærer/-psykolog (GalléTessonneau & Heyne, 2020)
  - Behov for veiledning og/eller konkret hjelp, men opplever at skolen er fraværende: foreldrene står igjen med hovedansvaret
    - Hvem sitt ansvar er det? Hvor kan foreldrene få umiddelbar hjelp?
    - Rutiner på skolen/i kommunen?
- En kompleks problematikk, særlig dersom fravær og opprettholdende faktorer har vokst seg store over tid

Skolefravær mange begreper/typer

- Dokumentert/gyldig/lovlig vs. udokumentert/ugyldig/ulovlig fravær (grensetilfeller?)
- Alvorlig/bekymringsfullt/langvarig/stort/høyt/problematisk/urovekkende fravær (når?)
- School withdrawal/parental condoned absence
- School exclusion
- Skolevegringsatferd
- Skolevegring (school refusal)/emosjonsbasert-/angstbasert skolevegring
- Skulk (truancy)
- Skolenekting
- Skoleutstøting/push-out (noe i skolen støter eleven ut)
- Skolefobi
- Skoleunngåelse (school avoidance)
- Separasjonsangst
- Skoleangst
- Hjemmesittere
- Ufrivillig fravær (hva er frivillig fravær?)
- Streifere (er på skolen, men ikke i timene)
- De motvillige (school reluctant)
- Drop-out/fracfall/bortvalg – tanker om å slutte på videregående
- Elever som kun er fysisk tilstede på skolen/i timene?

Dokumentert og udokumentert fravær

- Lovverket skiller mellom dokumentert og udokumentert skolefravær
  - Er det hensiktsmessig – er det et lett skille?
    - Noen faller mellom og noen maskeres som dokumentert selv om det ikke er det (Reid, 2008)
  - Alt skolefravær har konsekvenser, også langvarig sykdom
    - Alle grunner til å ikke komme på skolen må tas alvorlig (uavhengig av om det er dokumentert eller udokumentert) (Ricking & Schulze, 2019)

A Change in the Frame: From Absenteeism to Attendance

(Gentle-Genitty mfl., 2020)

- The International Network for School Attendance (INSA) eksisterer for de som ønsker å fremme skolenærvær og forebygge skolefravær
  - <https://www.insa.network/>
  - INSA-konferansen 2022: "Making Waves to Advance School Attendance"
- Flere setter søkelyset på å fremme skolenærvær
  - Ikke vent til fravær er "bekymringsfullt", «urovekkende», «høyt», «problematisk»
    - "A wait to fail approach" ikke anbefalt (Kearney & Graczyk, 2014)
  - F.eks. Vollebekk skole: «Nærværsskole»

Ungdata og Ungdata Junior 2022

- De fleste ungdommer opplever at skolen er et sted for trivsel og inkludering
  - 86 % trivs på skolen
- Forholdet til lærerne er gjennomgående bra og de aller fleste føler seg inkludert i elevmiljøet
- MEN
  - Et stort flertall kjeder seg på skolen og over halvparten rapporterer at de «ofte»/»svært ofte» blir stresset av skolearbeidet
  - 15 % er misfornøyd med skolen sin
  - Stadig flere opplever å ha et negativt forhold til skolen
  - Færre trives på skolen og flere kjeder seg på skolen
  - Skulk øker, særlig blant jenter på ungdomsskolen
- De fleste 10-12-åringene sier de har det veldig bra: 91 % trivs på skolen
- MEN
  - 1 av 4 sier de ofte gruer seg til å gå på skolen
  - 7 av 10 kjeder seg i skoletimene

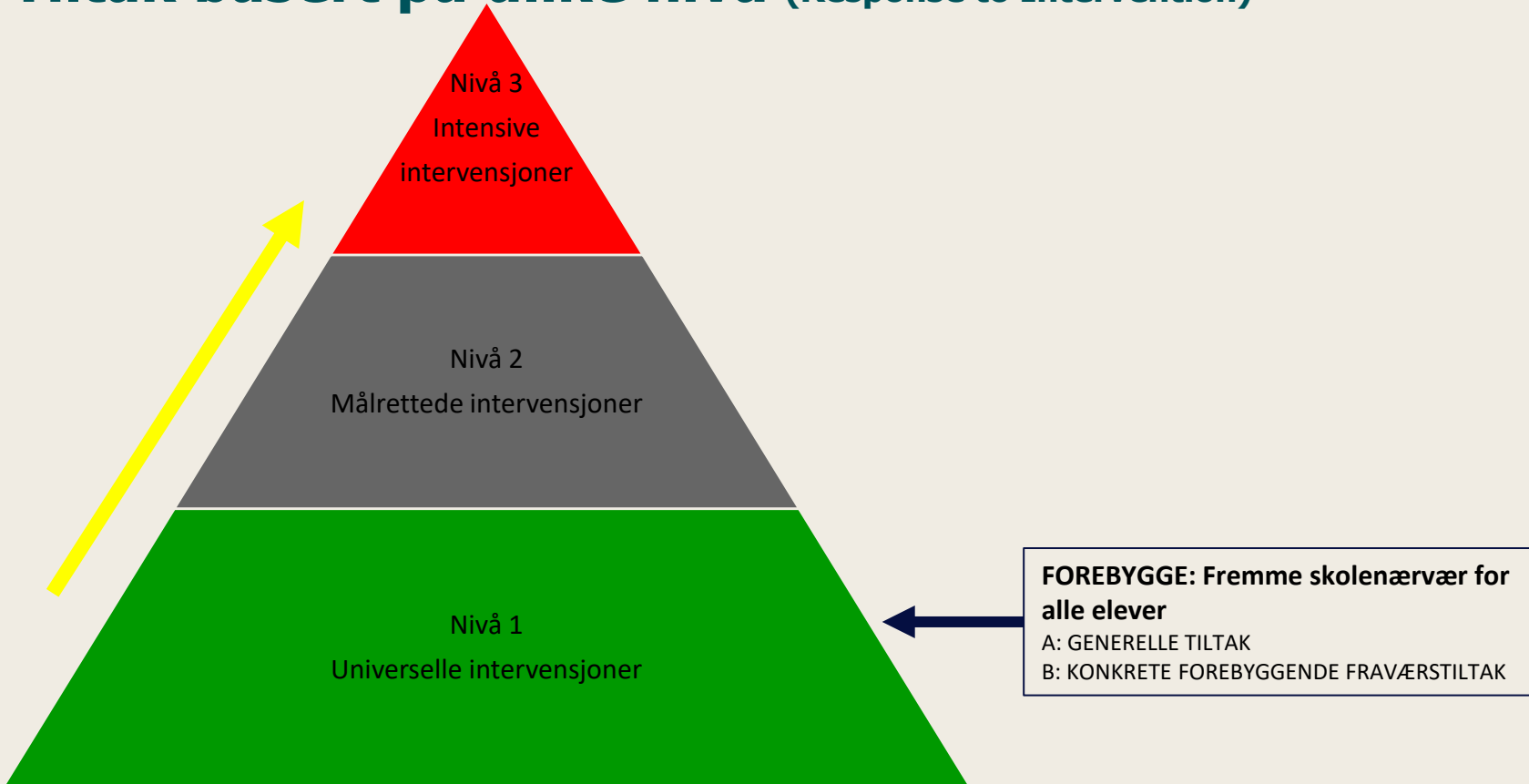
Stressorer for barn og unge, generelt

«Skolerelatert stress» (sammen med andre krav i livene og et indre stress)

- Økt rapportert stress de siste 15 årene (gruer seg til prøver og presentasjoner, stiller store krav til seg selv og karakterpress) (Bru, 2019)
- Skolerelatert stress: f.eks. faglige utfordringer, evalueringssituasjoner, presentasjoner, eksponering, prestasjoner, sammenligning og konkurranse kan være forløper til angst, stress og redusert motivasjon – og manglende mestring
- Stress hos barn og unge som følge av:
  - a) lekser, prøver og tidsfrister
  - b) elevenes egne forventninger av seg selv og egne ferdigheter og ambisjoner
  - c) sosiale relasjoner (relasjoner til lærer og venner) (Lillejord mfl., 2017: Stress i skolen – En systematisk kunnskapsoversikt)
- Jenter mer sensitive for stress og reagerer sterkere på stress (og mer utsatt for psykiske plager)
  - Dobbeltpress: bekymring og press knyttet til skolearbeid og det å se bra ut og å være populær på sosial medier (Bru, 2019)

Tiltak basert på ulike nivå (Response to Intervention)

Skolen – beskyttelse eller ekstra belastning?

- «...trygge barn lærer best»
  - Trygge læringsmiljø er sentralt for elevenes faglige og sosiale utvikling
- Samarbeid mellom skole, foreldre og støtteapparat

Skolen er en viktig sosial arena

Hva gleder de fleste elevene seg til etter en lang sommerferie?

A: Generelle forebyggende tiltak

- Aktuelle tema på alle trinn (fra forskning om skolefravær):
  - Fremme et trygt og inkluderende læringsmiljø med rimelig grad av arbeidsro
    - Fremmer faglig, sosial og emosjonell utvikling/læring og øker elevengasjement
    - “Gleder meg” til å gå på skolen (ikke at de «gruer seg»)
    - Opplive tilhørighet til skolen, skolearbeidet, lærere og medelever
  - Fremme gode relasjoner mellom lærer/voksne i skolen/SFO og elev (god klasseledelse og sosial støtte kan dempe stress/angst, fremme trygghet, forutsigbarhet og faglig/sosial læring)
  - Fremme gode relasjoner mellom elevene
    - Forebygge mobbing/krenkelse, avvising og annen venneproblematikk
    - Redusere ensomhet/isolasjon

A: Generelle forebyggende tiltak, forts.

- Økt skolerelatert stress og mentale utfordringer hos unge i dag: Livsmestring: fremme elevenes fysiske og mentale helse
  - F.eks. sosiale og emosjonelle ferdigheter, lære de problemløsning og stressmestring, oppmerksomhetstrening og følelsesregulering
- Fremme relevans, engasjement og elevmedvirkning/-involvering – se meningen/verdien av skole og skolearbeid – oppleve mestring og unngå at de «kjeder seg»
- Forutsigbarhet og gode overganger: ved alle endringer, overganger i løpet av en skoledag og mindre strukturerte fag, skoledager/-aktiviteter + etter lange opphold (ferie og sykdom) og skolestart og skolebytte/overganger mellom skoleslag: gir økt kontroll
  - Gi mest mulig informasjon på forhånd, muntlige og skriftlige beskjeder, visuelt/film (hva skal skje, hvordan, når og med hvem)
  - Noen elever trenger utstrakt grad av forutsigbarhet f.eks. elever med nevroutviklingsforstyrrelser

A: Generelle forebyggende tiltak, forts.

- Etablere et godt samarbeid mellom skole-hjem (bygge bro i fredstid)
  - Effektivt skole-hjem samarbeid har positiv effekt for tilstedeværelse i skolen (Sheldon, 2007)
- Den viktige foreldresamtalen
  - Anerkjennende kommunikasjon - forstå de foresattes “verden”, ikke fordel “skyld” og en spørrende holdning

Gjør alle skoler dette «godt nok» - på alle trinn?

- Hva viser undersøkelser og kartlegginger på skolen? Hvor ofte – hvilke områder – hvordan tolke og bruke resultatene (skole, trinn/klasse, grupper, individuelt?) -og hvordan inkludere resultatene i individuelle saker?
  - Relasjonskvalitet lærere-elever (relasjonssirkelen): alle opptatt av gode relasjoner til alle elever?
  - Sosiogram
  - Anonyme og ikke-anonyme mobbeundersøkelser
    - De som har opplevd mobbing tidligere (f.eks. angst/depresjon, posttraumatisk stresslidelse) - følger vi opp lenge nok: rehabilitering av individ og klassemiljøet
  - Observasjon/observasjonskompetanse (gjenkjenner bedre direkte fysisk mobbing enn indirekte relasjonell mobbing (skjult mobbing))
  - Sosial kompetanse
  - Skolemiljøundersøkelser, læringsmiljø og klasseledelse
  - Elevengasjement
  - Hyppige lærerskifter og lærerfravær
  - Kollegasamarbeid, kompetanse i lærerkollegiet (kollegial støtte – rom for å dele og veilede hverandre?)
  - Elevenes faglige ferdigheter og eventuelle diagnoser
  - «Folkehelse og livsmestring»? – hva og hvordan?
  - Skole-hjem samarbeidet og ressurser og behov i familien (hvem kan bistå foreldre?)
  - Hvem er i «laget rundt eleven»? Hvem er i «laget rundt læreren»?

B: Spesifikke forebyggende fraværstiltak

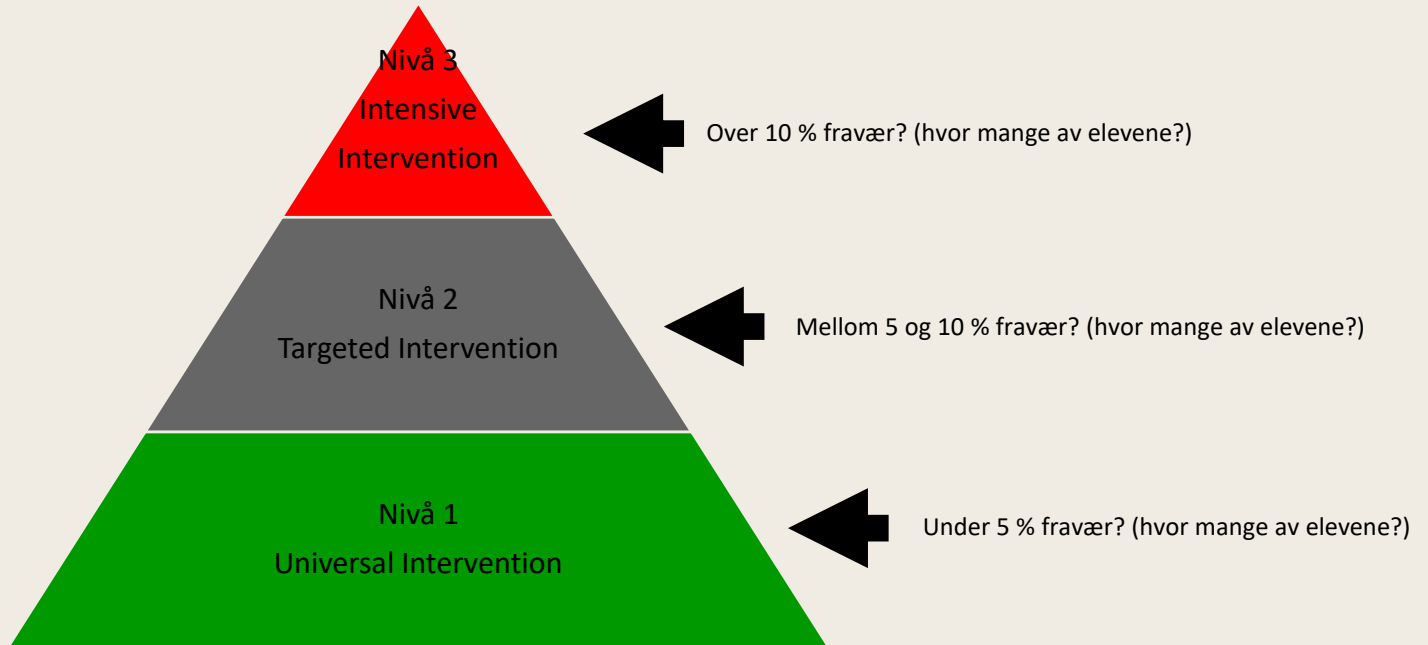

- Tema prioriteres av skoleeier og skoleledelse
- Prosedyrer og retningslinjer for forebygging og fraværarbeid
  - Når og hvordan håndtere skolefravær, inkl. når varsle foreldre (alle trinn)
- Ledelsen følger jevnlig opp og etterspør om tiltak blir gjennomført og undersøkt
- Etabler fraværsteam i kommunen/skolen (ressursteam) – medlemmer med sammensatt kompetanse

B: Spesifikke forebyggende fraværstiltak

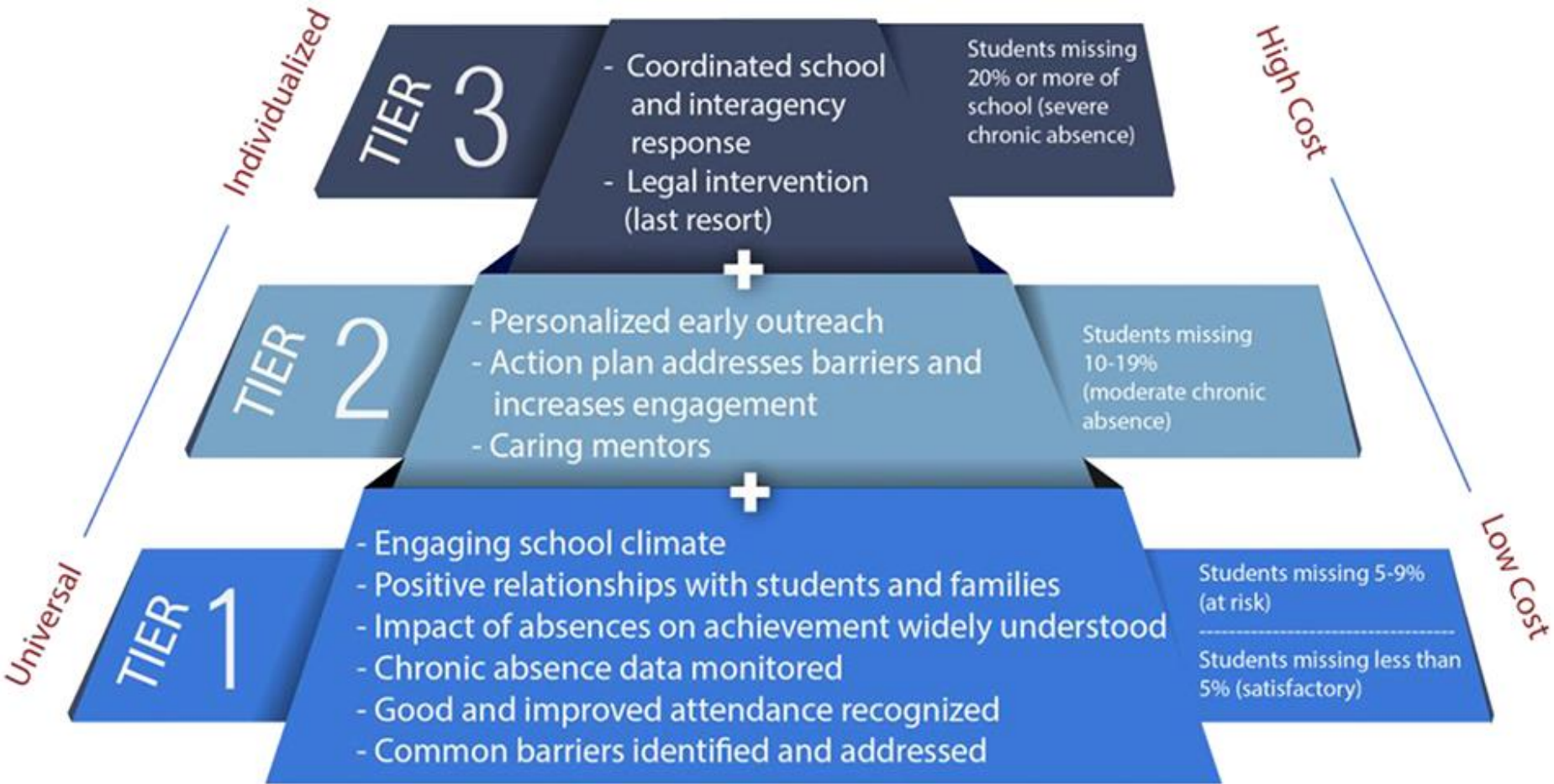

- Gode rutiner for å registrere og analysere fraværdata
  - Når, hvordan og hvem gjør dette?
    - Fravær hver dag/time? I gangen/skolegården? Forseintkomming/går tidlig? Dokumentert/udokumentert fravær? Fraværsgrunn? Ubehag/uro ved ankomst til skolen?
    - Minst 2 x/mnd (helst hver uke): gjennomgå fraværsprotokollen
      - Gir oversikt: kommune, skole og trinn/klasse (grupper?)
      - Identifiser «elever i risiko» (analyse av fraværdata, observasjon av atferd, foreldre tar kontakt ved tegn hjemme)
        - Hvor lenge har det pågått/utviklet seg?
        - Mønster i fravær/atferd? F.eks. fravær i spesielle fag/timer/aktiviteter, oppstart etter ferie/helg, annenhver uke?
        - Ved oppfølging av tiltak: fungerer de? Behov for videre kartlegging, andre tiltak, videre henvisning?

Kearney & Graczyk, 2014

- Finnes ikke et “magisk tall” for når starte en fraværsintervensjon, men beslutningen må være basert på tilgjengelige ressurser og prioriteringer
- Inkluder både dokumentert og udokumentert fravær?

Fill Out Your Pyramid

For each tier, fill in the activities/supports currently in place.

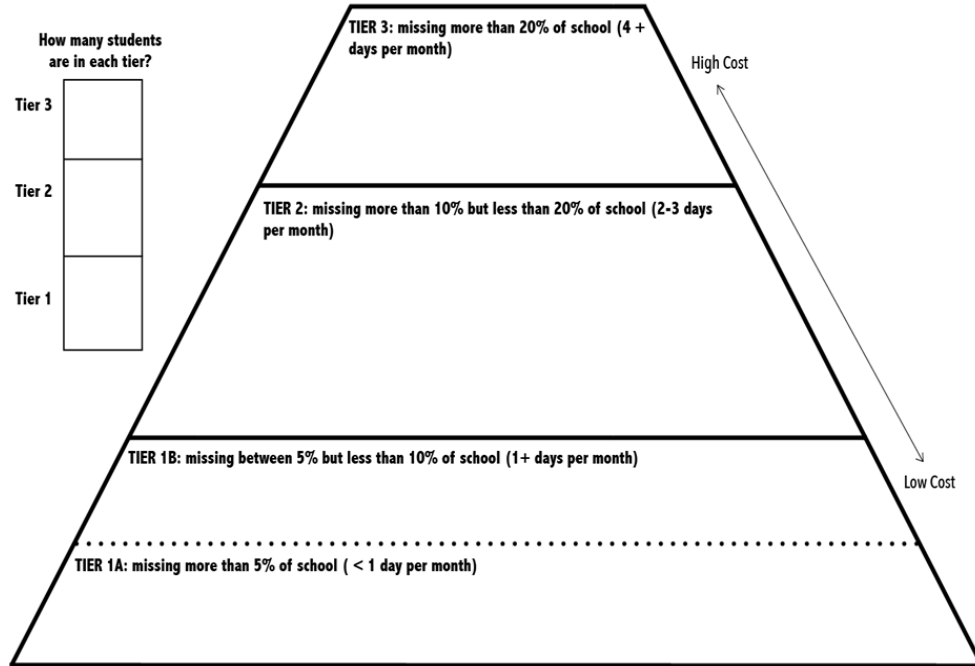
School District/ School Name: _____

How many students
are in each tier?

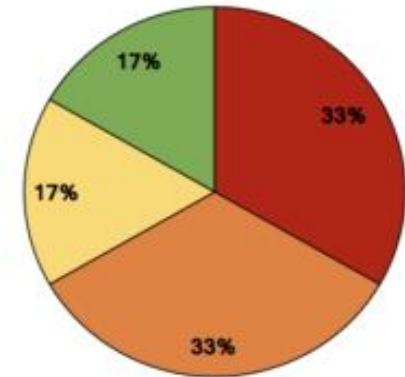
Tier 3

Tier 2

Tier 1

Classroom Summary

- Tier 3: Severe chronic absence (missing 20% or more of total school days)
- Tier 2: Moderate chronic absence (missing 10-19.9% of total school days)
- Tier 1b: At risk attendance (missing 5-9.9% of total school days)
- Tier 1a: Satisfactory attendance (missing less than 5% of total school day)

Spesifikke forebyggende fraværstiltak, forts.

- Opplæring av lærere og andre ansatte i skolen (og hjelpeinstansene) i forhold til nærvær-/fraværarbeid:
  - Betydningen av skolenærvær og mulige konsekvenser av skolefravær
  - Intervensjoner i klassen for å fremme skolenærvær og forebygge skolefravær
  - Hva brukes fraværdata til? – betydningen av å føre fravær på alle trinn
  - Tidlige tegn til skolefravær
    - Hva er lærerens ansvar når tegn oppdages og når fravær blir identifisert (skolens prosedyrer)?
  - Hvilken hjelp av hvem kan lærere få? Hvor langt skal lærer/andre strekke seg?
  - Den viktige foreldresamtalen – hvem kan bistå?

Spesifikke forebyggende fraværstiltak, forts.

- Opplæring/refleksjon/informasjon til foreldre og elever- foreldremøte hver høst (alle trinn), f.eks.
  - Betydningen av skolenærvær og mulige konsekvenser av skolefravær
  - Tidlige tegn til fravær/mistrivsel
  - Rask melding om fravær (første time?) fra foreldre (og lærere)
  - Når syk/permisjon?
  - Hva gjør foreldre ved tildige tegn til mistrivsel/utrygghet/stress
  - Mestringsstrategier ved stress
  - Foreldre som gode rollemodeller
  - Hvordan omtale skolen/medelever/andre foreldre hjemme
  - Hva med: foreldrestiler, leggetid, søvn, spill, sosiale media, kosthold, fysisk aktivitet, etc.

ATTENDANCE

in the early grades

Many of our youngest students miss 10 percent of the school year—about 18 days a year or just two days every month. Chronic absenteeism in kindergarten, and even preK, can predict lower test scores, poor attendance and retention in later grades, especially if the problem persists for more than a year. Do you know how many young children are chronically absent in your school or community?

Who Is Affected

Kindergarten and 1st grade classes often have absenteeism rates as high as those in high school. Many of these absences are excused, but they still add up to lost time in the classroom.

1 in 10 kids

in kindergarten and 1st grade are chronically absent. In some schools, it's as high as 1 in 4.¹

2 in 10
low-income kids
miss too much
school. They're also
more likely to suffer
academically.¹

2.5 in 10
homeless kids
are chronically
absent.²

4 in 10
transient kids
miss too much
school when
families move.²

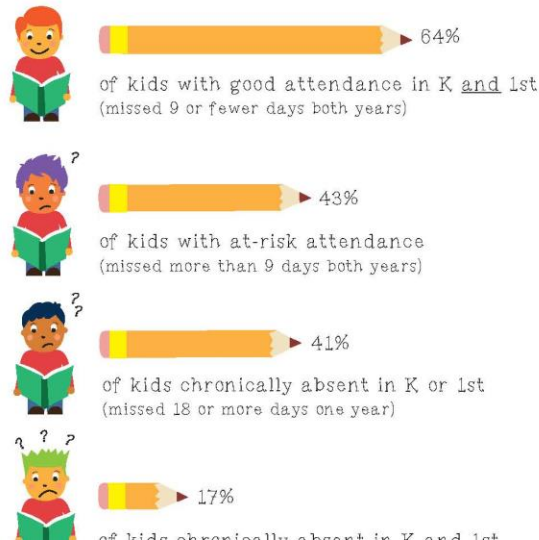

Why It Matters

If children don't show up for school regularly, they miss out on fundamental reading and math skills and the chance to build a habit of good attendance that will carry them into college and careers.

Preliminary data from a California study found that children who were chronically absent in kindergarten and 1st grade were far less likely to read proficiently at the end of 3rd grade.

Who Can Read on Grade Level After 3rd Grade?³

What We Can Do

Engage Families

Many parents and students don't realize how quickly early absences can add up to academic trouble. Community members and teachers can educate families and build a culture of attendance through early outreach, incentives and attention to data.

Fix Transportation

The lack of a reliable car, or simply missing the school bus, can mean some students don't make it to class. Schools, transit agencies and community partners can organize car pools, supply bus passes or find other ways to get kids to school.

Address Health Needs

Health concerns, particularly asthma and dental problems, are among the leading reasons students miss school in the early grades. Schools and medical professionals can work together to give children and families health care and advice.

Track the Right Data

Schools too often overlook chronic absence because they track average attendance or unexcused absences, not how many kids miss too many days for any reason. Attendance Works has free

WHEN IS SICK TOO SICK FOR SCHOOL?

Send me to school if...

I have a runny nose or just a little cough, but no other symptoms.

I haven't taken any fever reducing medicine for 24 hours, and I haven't had a fever during that time.

I haven't thrown up or had any diarrhea for 24 hours.

Keep me at home if...

I have a temperature higher than 100 degrees even after taking medicine.

I'm throwing up or have diarrhea.

My eyes are pink and crusty.

Call the doctor if...

I have a temperature higher than 100 degrees for more than two days.

I've been throwing up or have diarrhea for more than two days.

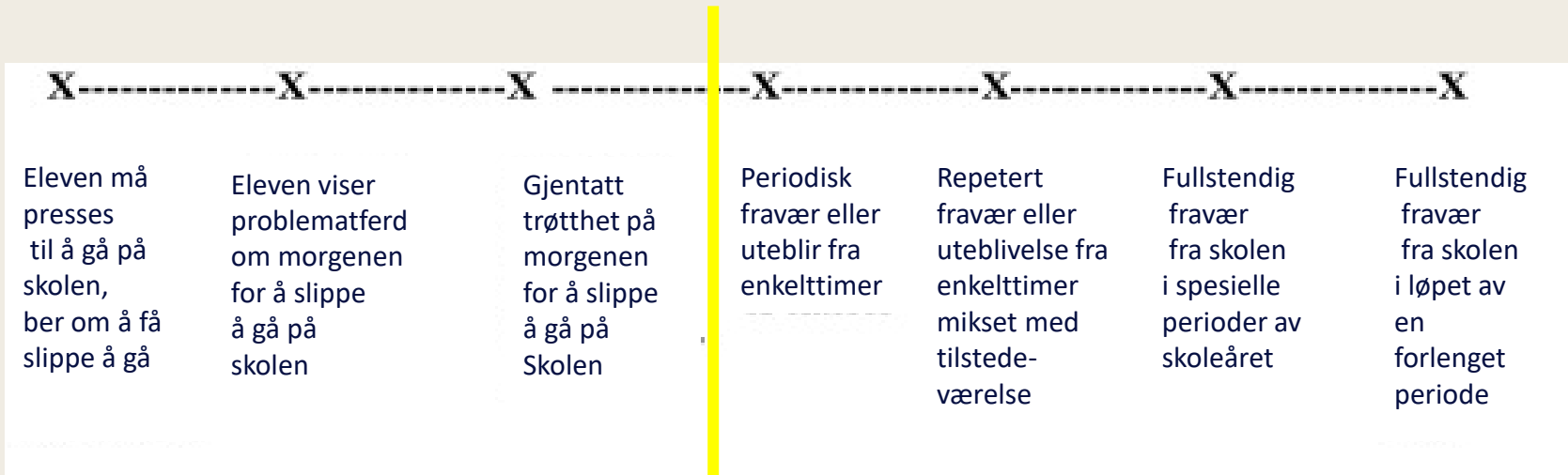
I've had the sniffles for more than a week, and they aren't getting better.

I still have asthma symptoms after using my asthma medicine (and call 911 if I'm having trouble breathing after using an inhaler).

Adapted with permission from Baltimore City Public Schools.

Utvikling av fraværsproblematikk

Kearney, 2018

Foreldre/elev kan ha strevd lenge før fravær i skolen: de er utslitte når skolen/hjelpeapparatet tar kontakt

---

Støtteapparatet: hvordan, når og hvem

- hva skal skolen (inkl. helsesykepleier) og PPT gjøre?

Andre?

Laget rundt eleven

- Å samarbeide i et team (elever, foreldre, ansatte på skolen, jevnaldrende og helsepersonell) oppfordres sterkt (Gren-Landell mfl., 2015; Kearney & Graczyk, 2014; Nutall & Woods, 2013; Brouwer-Borghuis mfl., 2019; Havik mfl., 2014; Cunningham mfl., 2022)
  - [På samme lag for barn som strever med å gå på skolen | Universitetet i Stavanger \(uis.no\)](#)
- Elever, skoler, foreldre, skolehelsetjenesten, PPT, spesialisthelsetjeneste og andre sliter - ofte på «hver sin tue»... betydningen av felles forståelse og samarbeid
- **Hva med «laget rundt lærere»?**
  - Bekymringsmelding på vegne av skolen
<https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/WOnvkg/her-er-en-bekymringsmelding-paa-skolens-vegne> (13.06.21)
  - Behov for flere fagfolk i skolen og å jobbe i team

Tiltak for elever med skolefraværsproblematikk

- Jo bedre arbeid med forebygging (nivå 1), desto færre elever med fraværsproblematikk
  - Noen elever vil likevel streve og kanskje gi opp skolen
    - «Tiltak iverksettes ofte før man har kartlagt og analysert»
      - Kartlegg tidlig alle forhold (risiko-, opprettholdende- og beskyttende faktorer) før en lager en «**felles forståelse**» og planlegger «skreddersydde» tiltak – ingen sin «skyld»
        - Først: er det forhold i skolen som er krevende for eleven: hvordan kan skolen tilrettelegge og tilpasse – involvere PPT i arbeidet?– andre som bør bistå foreldre og eleven?
  - «Skolevegning oppstår når stress overstiger støtte, når risikofaktorene er høyere enn motstandsdyktighet og når «pull»-faktorene overstiger "push"-faktorene for skoleoppmøte" (Thambirajah mfl., 2008, s. 33)
  - Gjennomgang av tidligere forskning om risikofaktorer for skolefravær og dropout: 75 studier inkludert: 781 potensielle risikofaktorer for fravær og 635 for dropout (Gubbels mfl., 2019)

	Skole	Foreldre	Elev	Andre (PPT, BUP)
Tidlige tegn				
Fravær/delvis fravær				
Angst				
Depresjon				
Somatiske plager				
Risikofaktorer ved fravær/skolevegring				
Alder og overganger mellom skoleslag				
Problematisk følelsesregulering				
Mestringstro (self-efficacy)				
Negativ tenkning				
Begrensa problemløsning				
Lærer støtte og tilsyn/kontroll og uforutsigbarhet på skolen				
Mobbing, sosial isolasjon, ensomhet				
Lærevansker				
Begrensa samarbeid skole-hjem				
Foreldrenes psykopatologi				
Foreldrenes overbeskyttelse				
Familefungering				
Andre forhold?				

Start tidlig!

- Ser tegn til frafall flere år før det skjer – tidlig identifiseres (Silver mfl., 2008)
- Å motvirke frafall fra videregående begynner i grunnskolen (Hernes, 2010)
  - Fremme nærværarbeid på alle trinn: utvikle en «nærværskultur»
- ...eller alt i barnehagen!
  - *«Han datt ut av videregående skole allerede i barnehagen»*

Hva nå – hvor er dere – hvor vil dere?

Tema, f.eks.	Styrke hos oss (implementert)	Kan bli bedre	Tiltak må iverksettes	Usikker	Kommentar
Vi prioriterer arbeidet med skolenærvær/-fravær					
Fraværdata registreres daglig/hver time av alle ansatte					
Noen gjennomgår fraværdata annenhver uke (Rtl)					
Alle kjenner grenseverdiene på hvert nivå (Rtl)					
Alle foreldre får info om skolens nærværarbeid ved å....					
Vi jobber godt med forebygging (konkretiser)					
Vi varsler om fravær ved å ..... (skole og hjem)					